

Mateusz Gyurkovich*

Adaptacje zabytkowych struktur dla nowych potrzeb. Część 2 – wybrane przykłady z Barcelony

Adaptations of historic structures for new purposes. Part 2 – selected examples from Barcelona

Słowa kluczowe: adaptacja, rewitalizacja, zespoły zabytkowe, hybrydowe zespoły kultury, Barcelona

Key words: adaptation, revitalisation, historic complexes, hybrid cultural complexes, Barcelona

*W architekturze nie ma końca –
jest tylko ciągła zmiana*
WALTER GROPIUS¹

*In architecture there is no end –
there is only constant change*
WALTER GROPIUS¹

Wiele spośród obiektów opuszczonych z różnych przyczyn przez pierwotnych użytkowników (takich jak np. przemysł, wojsko, instytucje świeckie i kościelne) wydaje się być szczególnie predestynowanych do adaptacji na potrzeby kultury, co pokazuje szereg realizacji europejskich². Przedstawione w niniejszym artykule realizacje stanowią autorski wybór spośród wielu przykładów adaptacji zabytkowych obiektów i kompleksów architektoniczno-urbanistycznych, jakie możemy odnaleźć zarówno w Barcelonie, jak i innych miastach śródziemnomorskich. W wyniku twórczych, projektowych działań architektoniczno-konserwatorskich przedstawione poniżej zabytkowe struktury stały się elementem miejskiej domeny publicznej, jako zespoły poświęcone funkcjom związanym z promowaniem kultury. W ostatnich dekadach w miastach europejskich wzrastało znaczenie budynków i zespołów architektoniczno-urbanistycznych związanych z prezentacją i popularyzacją kultury, wiedzy i sztuki³, co staje się jednym z elementów strategii ich rozwoju⁴, a także kolejnym polem, na którym poszczególne miasta i metropolie konkurują ze sobą na globalnej arenie⁵. Pomimo że Europa jest najbardziej zurbanizowanym kontynentem, udział miast i metropolii europejskich w światowym rankingu aglomeracji jest niski, tylko Londyn może być przeciw

Many structures abandoned for different reasons by their initial users (such as e.g. industry, army, secular and church institutions) seem to be particularly predestined to be adapted for the purposes of culture, which is demonstrated by a number of European projects². The projects presented in this paper constitute the Author's selection from amongst many examples of adaptations of historic structures and architectural/urban complexes that we can find in both Barcelona and other Mediterranean cities and towns. In the result of creative designing, architectural, and preservation activities, the historic structures presented below became an element of the urban public domain, as complexes devoted to functions connected with culture promotion. In recent decades, in European cities the meaning of buildings and architectural-urban complexes relating to the presentation and popularisation of culture, knowledge, and art was growing³, which is becoming one of elements of the strategy of their development⁴, as well as another field where individual cities and metropolises compete with each other on the global arena⁵. Despite the fact that Europe is the most urbanised continent, the share of European cities and metropolises in the global ranking of agglomerations is low, as only London can be recognised as a *global city par excellence*⁶. Neverthe-

* dr hab. inż. arch., Instytut Projektowania Urbanistycznego, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska

* dr hab. inż. arch., Institute of Urban Design, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology

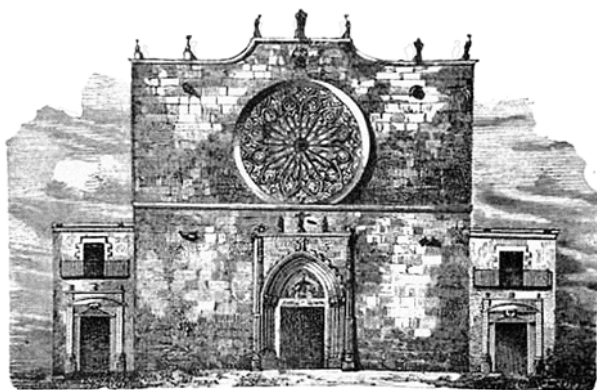
Cytowanie / Citation: Gyurkovich M. Adaptations of historic structures for new purposes. Part 2 – selected examples from Barcelona. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2017;52:14-26

Orzymano / Received: 3.09.2017 • **Zaakceptowano / Accepted:** 10.10.2017

doi:10.17425/WK52BARCELONA

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

Ryc. 1. Widok oryginalnego wejścia do kościoła klasztorowego San Agustí Vell – za: www.catholicbarcelona.com/2014/03/01/sant-agusti-vell/#jp-carousel-186 – dostęp 25.09.2017

Fig. 1. The engraving of the original entrance to the church of San Agustí Vell monastery – after: <https://catholicbarcelona.com/2014/03/01/sant-agusti-vell/#jp-carousel-186> – access on 25.09.2017

uznany za prawdziwe *miasto globalne*⁶. Niemniej jednak inne miasta europejskie wciąż starają się o to prestiżowe miano, a dobrze zachowane, odrestaurowane i doskonale wypromowane dziedzictwo architektoniczno-urbanistyczne może być traktowane jako jeden z dodatkowych atutów w tym wyścigu. Barcelona to nowoczesna metropolia o wielowiekowej tradycji, w której konserwacja i promocja zabytkowej struktury miejskiej przyczyniają się bezsprzecznie do współczesnego rozwoju⁷. Nobilitacja niechcianych, opuszczonych miejsc, położonych zarówno w obrębie historycznego centrum, jak i na peryferiach, przez wprowadzanie prestiżowego programu funkcjonalnego przyczynia się także do zmiany postrzegania całych fragmentów tkanki miejskiej.

Barcelona⁸, założona ponad dwa tysiące lat temu w naturalnym porcie chronionym przez usytuowaną na wzgórzu Montjuïc twierdzę, znalazła się w I wieku p.n.e. pod panowaniem rzymskim, jako *Barcino*. Ślady tego etapu rozwoju miasta do dzisiaj można odnaleźć tak w strukturze urbanistycznej i uformowaniu niektórych przestrzeni publicznych w najstarszej części *Ciutat Vella*, jak i w postaci fragmentów rzymskich murów i budynków wkomponowanych w późniejsze obiekty i zespoły architektoniczne⁹. Nie mniej ważne dla zachowania tożsamości miasta są także późniejsze, średniowieczne i nowożytnie nawarstwienia, które następnie zostały zatarte przez obiekty i przestrzenie publiczne powstałe w kolejnych, bardziej nam współczesnych epokach. Krwawa wojna o sukcesję hiszpańską¹⁰ pozostawiła ogromne zniszczenia w najstarszej części miasta, gdzie dekretem królewskim Filipa V Burbona¹¹ wyburzono ponad 1200 budynków oraz zlikwidowano 40 ulic w dzielnicach *La Ribera* i *El Born*¹². W ich miejscu wybudowano gwiaździstą twierdzę – *La Ciutadella*¹³, a wiele klasztorów w mieście skasowano, by przejąć ich majątek na rzecz *korony* lub przekazać innym, bardziej sprzyjającym nowej władzy zakonem.

Jednym z tych, które pomimo ogromnych zniszczeń z 1714 roku częściowo przetrwały, był klasztor Augustianów, którego zabudowania, niegdyś (i obec-

Ryc. 2. Plan zniszczonej części dzielnic *La Ribera* i *El Born* na tle Barcelony w 1700 roku (po lewej). Numerem 13 zaznaczono pozycję klasztoru San Agustí Vell (po prawej). Plan wystawiony w *Mercat del Born Cultural Centre*, fot. M. Gyurkovich

Fig. 2. Plan of the destroyed part of *La Ribera* and *El Born* districts on the background of old Barcelona from 1700 (left). The position of the San Agustí Vell monastery is marked by the number 13(right). Plan exhibited at *Mercat del Born Cultural Centre*, photo by M. Gyurkovich

less, other European cities still try to be bestowed with this prestigious title, and well-preserved, restored, and perfectly promoted architectural and urban heritage can be regarded as one of additional assets in these pursuits. Barcelona is a modern metropolis with centuries-long tradition, where preservation and promotion of the historic urban structure unquestionably contribute to contemporary development⁷. Ennoblement of unwanted, abandoned places, located within the perimeter of the historic city centre, as well as on the outskirts by the introduction of a prestigious functional programme also contributes to the change of perception of all fragments of the urban tissue.

Barcelona⁸, founded over two thousand years ago in a natural port protected by a fortress located on the *Montjuïc* hill, in the 1st century B.C. found itself under the Roman rule under the name of *Barcino*. To his day traces of this stage of the city's development can be found in the urban structure and design of some public spaces in the oldest part of *Ciutat Vella*, as well as in fragments of Roman battlements and buildings embedded in later structures and public spaces designed in subsequent epochs, much more contemporary to us. The bloody War of the Spanish Succession¹⁰ caused enormous destruction in the oldest part of the city, where under a decree of king Philip V Bourbon¹¹ over 1200 buildings were demolished and 40 streets were liquidated in the districts of *La Ribera* and *El Born*¹². In their stead a star-shaped fortress was erected – *La Ciutadella*¹³, and many monasteries were abolished and their properties were taken over by *the crown* or transferred to other orders, more supportive for the new authorities.

One of the monasteries which despite enormous destructions from 1714 partially persisted was the monastery of Augustinians, the buildings of which, once (and today again) located in a dense maze of narrow streets, were at the border between the city and the new fortifications¹⁴. For strategic reasons, however, the monks were forced to abandon them and to move to the western district of Barcelona – *El Raval*¹⁵. The

nie – ponownie) usytuowane w gęstej gmatwaninie wąskich uliczek znalazły się na granicy miasta i nowych fortyfikacji¹⁴. Ze względów strategicznych mnisi zostali jednak zmuszeni do ich opuszczenia i przeniesienia się do zachodniej dzielnicy Barcelony – El Raval¹⁵. Pozostałości zabudowań *San Agustí Vell*¹⁶ – jedno ze skrzydeł klasztoru oraz jedna z bocznych naw kościoła – zostały zamienione na koszary i magazyny wojskowe i były w podobny sposób wykorzystywane (także później jako obiekty administracyjne) aż do drugiej połowy XX wieku. W części zabudowań powstałych w XVIII wieku na ruinach dawnego klasztoru mieści się od 2000 roku barcelońskie Muzeum Czekolady¹⁷. W roku 1987 pozostałe zabudowania, w tym także ruiny kościoła, zostały przejęte przez władze miejskie, które zdecydowały się stworzyć w nich jeden z wielu dzielnicowych ośrodków kulturalno-socjalnych. Konkurs architektoniczno-urbanistyczny na renowację i adaptację zespołu wygrał w 1989 roku arch. Antoni de Moragas i Spa¹⁸. W roku 1992 w odrestaurowanych budynkach poklasztornych rozpoczęło działalność *Centre Cívic Convent Sant Agustí*¹⁹. Decyzja ta przyczyniła się do wytworzenia się nowego kompleksu obiektów poświęconych kulturze i turystyce, położonego na obrzeżach historycznego centrum Barcelony – Ciutat Vella. Powściągliwa pod względem architektonicznym interwencja w zastaną strukturę klasztoru i kościoła pozwoliła na uwypuklenie najbardziej wartościowych elementów gotyckich pozostałości. Kamienne elementy zabytkowe skonstrastowano z dużymi płaszczyznami szkła oraz gładkich, tynkowanych ścian, co jedynie podkreśliło ich znaczenie. Pod względem urbanistycznym udało się stworzyć sekwencję publicznych skwerów otwierających się w stronę ulicy będącej pozostałością średniowiecznej tkanki dzielnicy El Born²⁰, a teren dawnego klasztorowego wirydarza stał się częścią domeny publicznej. Zarazem architektom udało się ponownie zamknąć dawne skrzydła klasztornego dziedzińca od strony otaczających ulic – pomimo że powstałe na ruinach dawnych obiektów XVIII-wieczne budynki wojskowe, wykorzystywane obecnie przez Muzeum Czekolady, nie respektują w pełni dawnego obrysu, co było w trakcie ich powstawania wymuszone przez istniejącą wówczas strukturę cytadeli.

Bezspornie najbardziej dominującym przestrzenią i charakterystycznym pod względem morfologicznym fragmentem tkanki urbanistycznej śródmiejskiej części Barcelony są ortogonalne kwartały Eixample. Założone w drugiej połowie XIX wieku według rygorystycznych zasad, podobnych do stosowanych uprzednio przez hiszpańskich konkwistadorów w amerykańskich koloniach²¹, łączą i jednoczą kilkanaście wcześniejszych układów osadniczych rozsianych po całej Nizinie Barcelońskiej²². Zrealizowano je w oparciu o zaaprobowany w 1859 roku wizjonerski projekt, którego autorem był Ildefonso Cerdà²³. Ortogonalna siatka ulic, wyprzedzająca o kilkadziesiąt lat podobne rozwiązania w innych krajach europejskich, zakładała już wówczas dziesięciokrotne powiększenie obszaru miasta i na zawsze zmieniła

remains of the buildings of *San Agustí Vell*¹⁶ – one of the wings of the monastery and one of the side aisles of the church – were turned into military barracks and warehouses, and were used in a similar way (later on also as administrative structures) until the second half of the 20th century. Since 2000 some of the buildings erected in the 18th century on the ruins of the former monastery house the Chocolate Museum of Barcelona¹⁷. In 1987 the remaining structures, including the ruins of the church, too, were taken over by the municipal authorities, which decided to create there one of many district cultural and welfare centres. The architectural/urban competition held in 1989 for the renovation and adaptation of the complex was won by architect Antoni de Moragas i Spa¹⁸. In 1992 in renovated buildings of the former monastery the *Centre Cívic Convent Sant Agustí*¹⁹ started to operate. This decision contributed to the creation of a new complex of structures devoted to culture and tourism, located on the outskirts of the historic centre of Barcelona – Ciutat Vella. Architecturally restrained intervention in the existing structure of the monastery and the church allowed to highlight the most valuable elements of its Gothic remains. Historic stone elements were contrasted with large planes of glass and smooth, plastered walls, which only emphasised their significance. In terms of urban planning, designers succeeded in creating a sequence of public squares, opening up towards the street which is a remnant of the medieval tissue of the district El Born²⁰, and the territory of the former cloister garth became a part of the public domain. At the same time, architects managed to re-close the former wings of the courtyard from the side of the surrounding streets, despite the fact that the 18th-century military buildings erected on the ruins of former structures, today used by the Chocolate Museum, do not fully respect the former outline, which at the time of their construction was imposed by the then existing structure of the citadel.

Undoubtedly, the fragment of the urban tissue of the central part of Barcelona that is the most dominating in the spatial terms and the most characteristic morphologically are the orthogonal quarters of Eixample. Established in the second half of the 19th century according to strict rules, similar to those adopted previously by Spanish conquistadors in American colonies²¹, they link and unify more than ten previous settlement systems dispersed over the entire Barcelona Lowland²². They were built according to a visionary design approved in 1859, the author of which was Ildefonso Cerdà²³. The orthogonal network of streets, decades ahead of similar solutions implemented in other European countries, already at that time assumed a ten-fold increase of the area of the city and changed its appearance forever. Despite the considerable change of the development intensity and size of buildings compared to the initially designed ones, the map of Eixample is still being implemented in places where the existing investments and natural conditions allow it. Streets and important urban axes resulting from this compositional layout go way beyond the

Ryc. 3–4. Współczesne wejście do Centre Cívic Convent Sant Agustí – contrast pomiędzy historycznymi ścianami, a nowymi częściami obiektu uwypukla wartość ocalonej struktury, fot. M. Gyurkovich

Fig. 3–4. Contemporary entrance to the Centre Cívic Convent Sant Agustí – the contrast between historic walls and contemporary additions shows the value of the remained structure, photo by M. Gyurkovich

Ryc. 5–6. Wewnętrzny dziedziniec centrum stał się częścią publicznej domeny miasta, fot. M. Gyurkovich

Fig. 5–6. Inner courtyard of the Civic Centre is the part of the public domain of the city, photo by M. Gyurkovich

jego obraz. Pomimo znacznej zmiany intensywności i gabarytów zabudowy w stosunku do pierwotnie zakładanych, plan Eixample jest wciąż realizowany tam, gdzie na to pozwalają istniejące zainwestowanie i warunki naturalne. Wynikające z tego układu kompozycyjnego ulice i ważne osie urbanistyczne, wybiegają obecnie daleko poza granice administracyjne Barcelony, jednocząc intensywną tkankę urbanistyczną obecnej metropolii.

Wypełniające kwartały struktury architektoniczne powstające nieprzerwanie od ponad 160 lat pełne są, przede wszystkim w centralnej części Eixample, wspaniałych kamienic i pałaców burżuazji oraz budynków publicznych ery *modernista*²⁴. Obrazują one kolejny, po średniowieczu, okres prosperity w dziejach miasta, który nastąpił na przełomie wieków XIX i XX i był związany z rozwojem przemysłu włókienniczego. Do największych architektów tej doby zaliczają się Antonio Gaudí, Josep Puig i Cadafalch oraz Lluís Domènech i Montaner. Zwłaszcza dwaj ostatni pozostawili po sobie w mieście i okolicach ogromną liczbę fascynujących do dzisiaj budynków. Wspólnie z innymi działającymi wówczas architektami, malarzami, rzeźbiarzami i rzemieślnikami stworzyli oni w Barcelonie katalońską wersję secesji, czerpiącą inspirację zarówno z natury,

administrative limits of Barcelona, unifying the intense urban tissue of the metropolis today.

The architectural structures filling the quarters, built incessantly for over 160 years, especially in the central part of Eixample, are full of most wonderful tenement houses and palaces of bourgeoisie and public utility buildings of the era of *modernista*²⁴. They illustrate another – after the Middle Ages – period of prosperity in the history of the city, which occurred at the turn of the 19th century and was bound with the development of the textile industry. The group of the greatest architects of the time includes Antonio Gaudí, Josep Puig i Cadafalch and Lluís Domènech i Montaner. Especially the two latter ones left an enormous number of buildings in the city and its surroundings, which are fascinating to this day. Along with other architects, painters, sculptors, and craftsmen, they created a Catalan version of Art Nouveau in Barcelona, drawing inspirations from nature, as well as from the rich, multicultural tradition of the city and the region. It was largely based on the local craft and the characteristic colourful ceramics, which combined Arabic, Christian, and Jewish traditions. Innovative uses of ceramic, cast-iron, and iron elements, as well as carved

Ryc. 7. Różnorodnie uformowane przestrzenie publiczne otaczają teren dawnego klasztoru, którego struktura została odtworzona przy pomocy istniejących i nowych struktur architektonicznych, fot. M. Gyurkovich

Fig. 7. Differently formed public spaces surround the area of old monastery, nowadays rebuilt with new and old architectural forms, photo by M. Gyurkovich

jak i bogatej, wielokulturowej tradycji miasta i regionu. Opierała się ona w dużej mierze na lokalnym rzemiośle i charakterystycznej kolorowej ceramice, które łączyły tradycje arabskie, chrześcijańskie i żydowskie. Nowatorskie zastosowania elementów ceramicznych, żeliwnych i żelaznych, a także rzeźbionych detali kamiennych w elewacjach i wnętrzach budynków zmieniło obraz miasta, dodając mu barw, kształtów

Ryc. 9. Widok z lotu ptaka na odrestaurowany zespół szpitalny, Av. Gaudí i kościół Sagrada Família – za: www.i.redditmedia.com – dostęp 15.09.2017

Fig. 9. Bird's eye view of the renovated hospital complex, Av. Gaudí, and Sagrada Família church – after: www.i.redditmedia.com – access on 15.09.2017

Ryc. 8. Widok modelu oryginalnego założenia kompleksu szpitalnego, proj. L. Domenech i Montaner, eksponowany w odnowionych pawilonach, fot. D. Poklewski-Koziełł

Fig. 8. View of a model of the original hospital complex, designed by L. Domenech i Montaner, exhibited in one of the renewed pavilions, photo by D. Poklewski-Koziełł

stone details in elevations and interiors of buildings, changed the appearance of the city, adding colours, shapes, and extra-architectural contents. The greatest artistic individuality from amongst the designers referred to above was unquestionably Gaudí, and his few works, including the temple the construction of which is still in progress – Sagrada Família²⁵ – depart with their poetics from the architectural output of the other architects of this epoch.

The closest in the architectural expression to Gaudí's works is the monumental complex of the Hospital of the Holy Cross and St. Paul²⁶. The author of the design of the project, implemented in the years 1902–1930²⁷ was Lluís Domenech i Montaner²⁸. The oldest part of the complex forms a symmetrical biaxial composition, designed along avenues in the form of a cross (the symbol of the former *L'Hospital de la Santa Creu*) along the E/W and N/S axes, located at the angle of 45 degrees towards the quarters of Eixample adjacent to them from the south. Moreover, this twist has been honoured in the map of the city, in the form of a small, diagonal alley continuing the longer axis of the hospital complex²⁹ (today Av. Gaudí), intersecting four typical urban blocks, to link the entrance to the territory of the hospital³⁰ with the eastern portal of the Sagrada Família basilica. The project, consisting of a gate house, the main building, 27 pavilions³¹, and a church was entered in the UNESCO World Heritage list in 1997³². After many decades of operation, historic pavilions of the oldest part of the hospital proved to be inappropriate for the still developing needs and sanitary and technological requirements, which must be satisfied by healthcare facilities today. At the back of the complex, facing the municipal ring road La Ronda, there is a state-of-the-art hospital, well linked with the entire metropolis, the opening of which was held in July 2009³³. Due to the immense architectural and artistic value, it was decided to adapt the buildings no

i pozaarchitektonicznych treści. Największą spośród wymienionych powyżej indywidualnością artystyczną był niezaprzeczalnie Gaudí, a jego nieliczne dzieła, w tym wciąż budowana świątynia – Sagrada Família²⁵ – odbiegają poetyką od twórczości pozostałych architektów epoki.

Najbardziej zbliżonym w wyrazie architektonicznym do dzieł Gaudiego jest monumentalny kompleks Szpitala św. Krzyża i św. Pawła²⁶. Autorem projektu założenia zrealizowanego w latach 1902–1930²⁷ był Lluís Domènech i Montaner²⁸. Najstarsza część kompleksu tworzy symetryczną dwuosiową kompozycję, założoną wzdłuż tworzących krzyż (symbol dawnego *L'Hospital de la Santa Creu*) alei na osiach wschód-zachód i północ-południe, usytuowanych pod kątem 45 stopni w stosunku do sąsiadujących z nimi od południa kwartałów Eixample. Co więcej, skrócenie to zostało uhonorowane w planie miasta, w postaci kontynuującej dłuższą z osi założenia szpitalnego²⁹ niewielkiej, diagonalnej alei (obecnie Av. Gaudí) przecinającej cztery typowe bloki miejskie, by połączyć wejście na teren szpitala³⁰ ze wschodnim portalem bazyliki Sagrada Família. Składający się z budynku bramnego, budynku głównego, 27 pawilonów³¹ i kościoła zespół został w 1997 roku wpisany na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO³². Po wielu dekadach eksploatacji zabytkowe pawilony najstarszej części szpitala okazały się nieodpowiednie dla wciąż rozwijających się potrzeb, wymagań sanitarnych i technologicznych, jakie muszą współcześnie spełnić obiekty służby zdrowia. Na tyłach kompleksu, od strony obwodnicy miejskiej La Ronda wzniesiono nowoczesny zespół szpitalny, dobrze skomunikowany z całą metropolią, którego inauguracja miała miejsce w lipcu 2009 roku³³. Ze względu na ogromną wartość architektoniczną i artystyczną postanowiono zaadaptować wycofane z eksploatacji szpitalnej budynki na potrzeby kultury, nauki i edukacji.

W kilka miesięcy po otwarciu nowej części

longer used as hospital, for the purposes of culture, science, and education.

Several months after opening of the new part of the hospital, in autumn 2009 preservation and modernisation works in the Art Nouveau complex designed by Montaner were launched. Several decades of intense operation left their mark most of all on the interiors of individual hospital pavilions, although their external structures required renovation and measures restoring their previous lustre, too. Polluted air and dusts partially destroyed or excessively patinated external layers of many decorative ceramic and stone details, as well as other parts of the buildings. One should also mention numerous modifications and reconstructions, which over decades were necessary for proper operation of the hospital, but which disturbed the initial arrangement of the interiors, influencing their architectural structure, as well as decorative details. Conservation

Ryc. 10–11. Pawilon wejściowy – tzw. Administracyjny, widok ogólny i detal, fot. D. Poklewski-Koziełł
Fig. 10–11. Entrance Pavilion – so called Administrative Pavilion, general view and detail, photo by D. Poklewski-Koziełł

Ryc. 14. Wewnętrzny dziedziniec na głównej osi założenia – za: www.santpaubarcelona.org – dostęp 28.08.2017

Fig. 14. Internal courtyard on the main axis of the complex – after: www.santpaubarcelona.org – access on 28.08.2017

Ryc. 12–13. Widoki wewnętrznego dziedzińca, fot. D. Poklewski-Koziół

Fig. 12–13. Views of the inner courtyard, photo by D. Poklewski-Koziół

szpitala, jesienią 2009 roku, przystąpiono do prac konserwatorskich i modernizacyjnych w secesyjnym zespole projektu Montanera. Kilkudziesięcioletnia intensywna eksploatacja odcisnęła piętno przede wszystkim na wnętrzach poszczególnych pawilonów szpitalnych, jakkolwiek ich struktury zewnętrzne również wymagały odświeżenia i zabiegów przywracających pierwotny blask. Zanieczyszczone powietrze i pyły częściowo zniszczyły lub też nadmiernie spa-

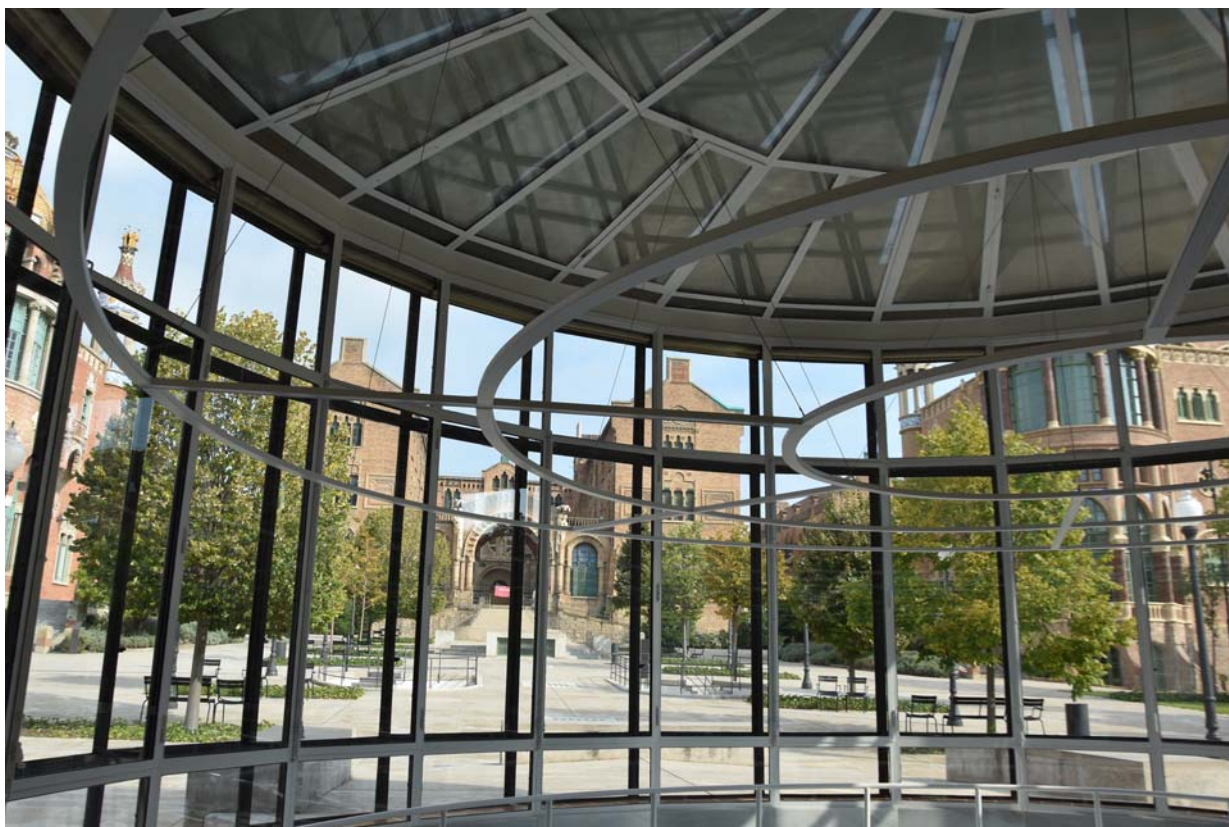
examinations commissioned several years before the complete transfer to the modern facility³⁴, contributed to drawing up detailed expert opinions, on the basis of which a number of detailed architectural and conservation designs were developed.

The first stage comprised conservation works carried out in twelve pavilions, covering over 30,000 m² of external surfaces, and a kilometre of underground tunnels. All the works, carried out under the supervision of institutions responsible for the Spanish and Catalan heritage, were of top quality, in terms of designing, organisation, as well as workmanship³⁵. A particularly important and complicated task turned out to be conservation of cast iron structural elements of individual pavilions, which had been seriously damaged during their use. Great attention was also paid to the reconstruction of the original appearance of the pavilions, by means of removing numerous annexes and eliminating changes introduced by the previous user, inside as well as outside. The existing access roads and car parks were moved outside the perimeter of the historic complex so as not to disturb the urban interior created by the oldest pavilions, and changed as a result of restoration works into a pedestrian public zone accessible to the public. In technological terms, the project assumed to turn the Art Nouveau project by Montaner into a fully

Ryc. 15–16. Odrestaurowane secesyjne pawilony szpitalne, fot. D. Poklewski-Koziół

Fig. 15–16. Renovated post-hospital pavilions, photo by D. Poklewski-Koziół

Ryc. 17. Nowe zejście z dziedzińca do podziemnych korytarzy, fot. D. Poklewski-Koziół
 Fig. 17. New entrance to the underground net of corridors, photo by D. Poklewski-Koziół

tynowały zewnętrzne powłoki wielu dekoracyjnych detali ceramicznych i kamiennych, a także inne fragmenty budynków. Należy też wspomnieć o wielu modyfikacjach i przebudowach, które przez dekady były konieczne dla prawidłowego funkcjonowania placówki szpitalnej, natomiast zaburzyły pierwotne układy wnętrz, wpływając tak na strukturę architektoniczną, jak i na detale dekoracyjne. Zlecone na kilka lat przed całkowitą przeprowadzką do nowoczesnego obiektu badania konserwatorskie³⁴, przyczyniły się do sporządzenia szczegółowych opinii eksperckich, na których podstawie powstało szereg dokładnych projektów architektoniczno-konserwatorskich.

W pierwszym etapie pracami konserwatorskimi objęto dwanaście pawilonów, ponad 30 000 m² powierzchni zewnętrznych oraz kilometr podziemnych tuneli. Całość prac, przeprowadzonych pod kontrolą odpowiedzialnych za hiszpańskie i katalońskie dziedzictwo instytucji, cechowała wysoka jakość, tak od strony projektowej, organizacyjnej, jak i wykonawczej³⁵. Szczególnie ważnym i skomplikowanym zadaniem okazała się konserwacja żeliwnych elementów konstrukcyjnych poszczególnych pawilonów, które poważnie ucierpiały podczas eksploatacji. Dużą uwagę przyłożono także do odtworzenia oryginalnego wyglądu pawilonów poprzez usunięcie licznych dobudówek i eliminację wprowadzonych przez poprzedniego użytkownika zmian – tak wewnątrz, jak i na zewnątrz. Istniejące drogi dojazdowe i parkingi usunięto poza obręb zabytkowego kompleksu, aby nie zaburzać wnętrza urbanistycznego, tworzonego przez

sustainable and self-efficient complex, which in case of a historic structure seems to be a daredevil task. Nevertheless, state-of-the-art installations, designed and built in the way that did not interfere with the his-

Ryc. 18–19. Fragmenty ekspozycji, fot. D. Poklewski-Koziół
 Fig. 18–19. Details of exposition, photo by D. Poklewski-Koziół

Ryc. 23–24. Fragmenty odrestaurowanych wnętrz, fot. D. Poklewski-Koziell

Fig. 23–24. Details of renovated interiors, photo by D. Poklewski-Koziell

toric architectural structures, allowed to achieve 60% of water savings and considerable electricity savings in the operation process³⁶. The most time-consuming works in individual pavilions³⁷, however, covered the restoration of decorative elements, including also external envelopes of the buildings – richly decorated elevations, domes, and roofs. And they are the best visible motifs, creating a unique atmosphere of this place. Contemporary interventions, maintained – as it is often the case in Spain³⁸ – in the minimalist aesthetics, seem to be nearly totally absent. The restored complex was put into use in stages, in years 2015–2016.

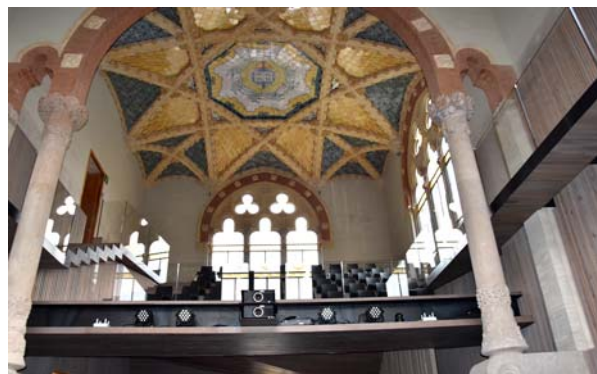
Individual pavilions have been adjusted to all sorts of purposes of a cultural centre, most of all as exposition spaces, but also exhibition halls, multifunctional spaces, and administrative, technical, and catering facilities, indispensable in such a large *hybrid cultural complex*. The former pavilion of hospital administration also houses historical archives of the hospital with a reading room. The permanent exposition in the Pavilion of the Saviour (*San Salvador*) is devoted to the history of medicine in Barcelona and Europe, and in particular one of the oldest still operating hospitals, which is *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*³⁹. In the restored internal and external spaces of the complex, concerts, performances, meetings, and lectures are held, connected with the multifaceted cultural as well as educational and R&D activities conducted by the Knowledge Centre operating at the hospital⁴⁰.

najstarsze pawilony, a zamienionego w wyniku prac restauracyjnych w ogólnodostępną, pieszą przestrzeń publiczną. Pod względem technologicznym projekt zakładał stworzenie z secesyjnego kompleksu Montanera zespołu w pełni zrównoważonego i samowystarczającego, co w przypadku zabytkowego układu wydaje się zadaniem karkołomnym. Jednakże zaprojektowane nowoczesne instalacje, przeprowadzone w sposób nie naruszający zabytkowych struktur architektonicznych, pozwoliły w efekcie na 60-procentową oszczędność wody oraz znaczną oszczędność energii elektrycznej w procesie eksploatacji³⁶. Najbardziej czasochłonne spośród prac w poszczególnych pawilonach³⁷ obejmowały jednak restaurację elementów dekoracyjnych, w tym także powłok zewnętrznych obiektów – bogato dekorowanych elewacji, kopuł i dachów. One też są najbardziej widoczne, tworząc niezwykle klimat tego miejsca. Współczesne interwencje – utrzymane, jak to bywa w Hiszpanii³⁸, w estetyce minimalistycznej – wydają się być niemal nieobecne. Odrestaurowany kompleks oddawano etapami do użytku w latach 2015–2016.

Poszczególne pawilony zostały przystosowane do rozmaitych potrzeb centrum kultury, przede wszystkim jako przestrzenie ekspozycyjne, ale też sale warsztatowe, przestrzenie multifunkcyjne czy niezbędne przy tak dużym *hybrydowym zespole kultury* zaplecze administracyjne, techniczne i gastronomiczne. W dawnym pawilonie administracji szpitala mieści się ponadto archiwum historyczne szpitala z czytelnią. Ekspozycja stała w Pawilonie Zbawiciela (*San Salvador*) poświęcona jest historii medycyny w Barcelonie i Europie oraz w szczególności jednej z najstarszych wciąż działających europejskich instytucji szpitalnych, jaką jest właśnie *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau*³⁹. W odrestaurowanych przestrzeniach wewnętrznych i zewnętrznych kompleksu organizowane są koncerty, przedstawienia, spotkania i odczyty, związane tak z wielopłaszczyznową działalnością kulturalną, jak i edukacyjną oraz naukowo-badawczą, prowadzoną przez działające przy szpitalu Centrum Wiedzy⁴⁰.

★★★

Postęp cywilizacyjny, rozwój technologiczny, a także przemiany polityczne i światopoglądowe (jak to miało miejsce w jednym z omówionych przykładów barcelońskich) wymuszają i będą wymuszały zmiany użytkowania struktur architektoniczno-urbanistycznych. Miasta kręgu kultury śródziemnomorskiej, najstarsze na kontynencie europejskim, były wielokrotnie świadkami podobnych przemian. Przed upowszechnieniem się pojęcia zabytku dawne budowle najczęściej niszczyły lub służyły za magazyn materiałów i elementów budowlanych dla później wznoszonych fragmentów tkanki miejskiej⁴¹. Przedstawione w artykule przykłady obrazują proces, w którym nawet pozostające nieco na uboczu głównych tras turystycznych, zabytkowe obiekty i zespoły z różnych epok mogą zostać w sposób twórczy zaadaptowane do współczesnych potrzeb. Stają się ważne

Ryc. 20–22. Sala audytorijna łącząca elementy nowoczesne i historyczne, fot. D. Poklewski-Koziół

Fig. 20–22. Auditorium mixing new elements with the art-nouveau ones, photo by D. Poklewski-Koziół

★★★

Progress of civilisation, technological development, as well as political and ideological transformations (as in one of the Barcelona-based examples discussed herein) impose, and will keep imposing, changes in the use of architectural and urban structures. Cities of the Mediterranean culture, the oldest on the European continent, have been witnesses to such transformations numerous times. Before the term of a historic site consolidated, most often they had fallen into decay, or had been used as warehouses of construction materials and elements for fragments of the urban tissue to be built later on⁴¹. The examples presented herein illustrate the process in which even the historic sites from different epochs that are off the beaten track may be creatively adapted to contemporary needs. They become extremely important for the activation of parts of cities

dla aktywizacji przyległych fragmentów miasta, służąc zarówno społeczności lokalnej (centra kultury), jak też stając się elementami ogólnomiejskiej lub wręcz metropolitalnej oferty kulturalnej, skierowanej zarówno do mieszkańców, jak i przyjezdnych (Muzeum Czekolady).

adjacent to them, serving local communities (centres of culture), as well as becoming elements of the municipal or even metropolitan, cultural offer, addressed to city residents and visitors alike (Chocolate Museum).

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- [1] Alberch R. (ed.) *Els Barris de Barcelona*. Vol. 1–4. Ajuntament de Barcelona/Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1999.
- [2] Biere Arenas R., Gyurkovich M. (eds.) *Back to the Sense of the City: 11th VCT International monograph book*, Year 2016, July, Krakow. CPSV, Barcelona, 2016, online publication: <https://upcommons.upc.edu/handle/2117/90350>.
- [3] Busquets J. *Barcelona. The urban evolution of a compact city*. Nicolodi; Harvard University Graduate School of Design, Rovereto, Cambridge, MA, 2005.
- [4] Cerdà I. *Teoría de la construcción de las ciudades*. Vol. 1. Barcelona, 1859. Reeditado en 1991 por el Ministerio de Administraciones Públicas, el Ayuntamiento de Barcelona y el Ayuntamiento de Madrid.
- [5] Gropius W. *Pełnia architektury. Charakter*, Kraków 2014.
- [6] Gyurkovich M. *Współczesne adaptacje barcelońskich zabytków z przełomu wieków XIX i XX*, *Wiadomości Konserwatorskie* 2012;31.
- [7] Gyurkovich M. *The Role of Culture in Re-using the Postindustrial Heritage of European Cities*. In: Jeleński T., Juchnowicz S., Woźniak-Szpakiewicz E. (eds.) *Tradition and Heritage in the Contemporary Image of the City*, Vol. 2 Practice and Process. Wyd. PK, Kraków, 2014.
- [8] Gyurkovich M. *Memory of the city – layers of the city. Spanish examples*. *Technical Transactions* 2016;2-A.
- [9] Gyurkovich M. (ed.) *Hybrid urban structures*. Wyd. PK, Kraków, 2016.
- [10] Gyurkovich M. *Adaptacje zabytkowych struktur dla nowych potrzeb – część 1, wybrane przykłady z Madrytu*. *Wiadomości Konserwatorskie* 2017; 50.
- [11] Hakim B.S. *Mediterranean Urbanism. Historic Urban /Building Rules and Processes*. Springer, Dordrecht–Heidelberg–London–New York, 2014.
- [12] Hofert K. *Przestrzeń publiczna w mieście śródziemnomorskim: uwagi kilka na temat Barcelony*. In: *Przestrzeń publiczna w miejskim środowisku zamieszkania*. *Czasopismo Techniczne* 2010;107(3-A).
- [13] Hughes R. *Barcelona*. Wyd. Magnum, Warszawa, 2015.
- [14] Ingrosso C. *Barcelona. Architecture, City and Society 1975–2015*. Skira, Milano, 2011.
- [15] Kadłuczka A. *Architectural Heritage and New Users. Principles and Doctrines*, In: Jasieńko J. (ed.) *Structural Analysis of Historical Constructions*, SAHC 2012 vol.1. DWE, Wrocław, 2012.
- [16] Miralles R., Sierra P. *Barcelona, Arquitectura contemporània 1979–2014*. Editions Polígrafa, Barcelona, 2014.
- [17] Nyka L., Szczepański J. (eds.) *Kultura dla rewitalizacji > Rewitalizacja dla kultury*. CSW ŁAŻNIA, Gdańsk, 2010.
- [18] Parcerisa Bundó J. *Barcelona, Urbanisme Segle XX, Vigila el mar, vigila el muntanyes*. MONTABER, Barcelona, 2014.
- [19] Pernal M. *Spacerownik historyczny-Barcelona-Miasto-Ludzie-Książka-Film*. Wyd. Agora, Warszawa, 2013.
- [20] Plà M. *Catalonia. A guide to Modern Architecture 1880–2007*. COAC – Triangle editorial, Barcelona, 2008.
- [21] Ramirez J.A. *The Beehive Metaphor: From Gaudi to Le Corbusier*. Reaktion Books, London, 2000.
- [22] Sassen S. *The Global City: New York, London, Tokyo*. Princeton University Press, Princeton & Oxford, 2001.
- [23] de Solà-Morales M. *Deu Lliçons sobre Barcelona*. COAC, Barcelona, 2011.
- [24] Węclawowicz-Bilska E. *Contemporary tendencies of the European revitalization of towns*. *Technical Transactions* 2012; 3A.
- [25] Węclawowicz-Gyurkovich E. *Architektura najnowsza w historycznym środowisku miast europejskich*. Wyd. PK, Kraków, 2013.
- [26] Zuziak Z.K. *Revitalization of cities and the theory of urbanism*. *Technical Transactions* 2012; 3A.

¹ Za: Gropius W., *Pełnia architektury*, Charakter, Kraków 2014.

² Omówionych w wielu publikacjach naukowych, w tym zamieszczonych w spisie literatury wybranych publikacjach autorskich.

³ Wielokrotnie udowodnionych w licznych publikacjach, w tym autorskich – porównaj np. M.Gyurkovich (2017).

⁴ Por. np. E. Węclawowicz-Bilska (2012), Z.K. Zuziak (2012), M. Gyurkovich (ed., 2016).

⁵ Poza innymi elementami napędzającymi ekonomię, jak chociażby intermodalne węzły przesiadkowe o zasięgu międzynarodowym czy siedziby globalnych korporacji oraz innowacyjnych ośrodków badawczych, prestiżowe instytucje

- kultury, które generują wzrost turystyki o zasięgu globalnym, należą także do ważnych elementów branż pod uwagę w tworzeniu strategii rozwoju miast europejskich (np. Kraków, Wenecja, Florencja, Barcelona, Salzburg i wiele innych) – por. np. M. Gyurkovich (ed., 2016, op. cit.).
- ⁶ Od połowy lat 80. XX wieku socjologowie miasta – a także coraz częściej specjaliści innych dziedzin – posługują się terminem *miasto globalne* (*Global City*), stworzonym przez Saskię Sassen w 1984 roku. Definiuje on metropolie, które nie tylko odgrywają rolę tradycyjnych centrów handlu i bankowości na globalnej arenie, ale ponadto są centrami decyzyjnymi w systemie światowej gospodarki, centrami finansów i usług specjalistycznych, miejscami powstawania innowacyjnych rozwiązań i rynkami wymiany produktów, wiedzy i innowacji. Dwoma podstawowymi cechami *miasta globalnego* są: pełnienie przez nie funkcji decyzyjnych na międzynarodowych rynkach oraz rozwinięta struktura IT w komunikowaniu globalnym, por.: S. Sassen (2001), także M. Gyurkovich (2013, 2016).
- ⁷ Porównaj np.: C. Ingrosso (2011), M. Gyurkovich (2012).
- ⁸ Barcelona, stolica Katalonii, drugie co do wielkości miasto Hiszpanii (aglomeracja zamieszkiwana jest przez około 4,8 mln – 5,2 mln osób – w zależności od przyjętej delimitacji) – www.bcn.cat; www.encyclopedia.cat; web.gencat.cat, www.amb.cat, www.citypopulation.de/Spain-Cataluna.html – dostęp 10.07.17, a także wiele pozycji bibliograficznych przywołanych w artykule.
- ⁹ Doskonałym źródłem wiedzy o dawnej historii Barcelony są liczne publikacje, spośród zamieszczonych w bibliografii, m. in.: R. Alberch (1999), J. Busquets (2005), C. Ingrosso (2011), a przede wszystkim M. de Solà-Morales (2011).
- ¹⁰ Toczyła się w latach 1701–1714. Uczestniczyły w niej liczne mocarstwa europejskie: Anglia, Francja, Austria, Prusy, Bawaria, Państwo Kościelne i ich sojusznicy. Można śmiało stwierdzić, że jak na ówczesne czasy, była to „wojna światowa”. Była bowiem wojną o dominację nie tylko na Półwyspie Iberyjskim, ale także na całym kontynencie i w hiszpańskich koloniach na całym świecie. Por. www.encyklopedia.pwn.pl – dostęp 11.09.2016; także – M. de Solà-Morales (2011) op. cit., R. Hughes (2015), M. Gyurkovich (2016) op. cit.
- ¹¹ Który na mocy traktatu w Utrechcie z 1714 roku objął tron w Madrycie – www.encyklopedia.pwn.pl – dostęp 13.09.2017.
- ¹² Położone na wschód i północ od katedry Santa Maria del Mar dzielnice Barcelony – La Ribera i El Born swój rozkwit przeżywały przede wszystkim w średniowieczu – por. np.: M. Pernal (2013); R. Hughes op. cit., R. Alberch op. cit.
- ¹³ Ukończoną w 1727 roku, a wyburzoną w drugiej połowie XIX wieku – por. M. Gyurkovich (2016), op. cit.
- ¹⁴ Por. R. Hughes, op. cit.
- ¹⁵ Gdzie powstał barokowy klasztor *San Agustí Nou*, którego kościół funkcjonuje do dzisiaj.
- ¹⁶ Ufundowanego w tym miejscu (przy Carrer de Commerce) w początkach XIV wieku, w czasach dominacji Barcelony w basenie Morza Śródziemnego. Niemniej jednak zróżnicowana, zabytkowa struktura architektoniczna, która zachowała się do naszych czasów, pochodzi z lat 1349–1700. Por.: R. Alberch, op. cit., R. Hughes, op. cit; także: www.catholicbarcelona.com/2014/03/01/sant-agusti-vell/ – dostęp 02.08.2017.
- ¹⁷ Czekolada związana z hiszpańskimi koloniami w Ameryce była obecna w menu rezydujących tutaj od XVIII wieku wojsk burbońskich, zwłaszcza wśród kadry oficerskiej. Muzeum ulokowane w zabytkowych wnętrzach jest ogromną atrakcją turystyczną, jedną z najczęściej odwiedzanych instytucji w mieście (za: Catalan Tourist Board – www.act.gencat.cat – dostęp 14.09.2017), ale także instytucją edukacyjną – www.museumxocolata.cat – dostęp 13.09.2017.
- ¹⁸ www.santacole.com; www.admarquitectes.com – dostęp 10.07.2017.
- ¹⁹ Jednego z sieci 51 podobnych instytucji o profilu kulturalno-socjalnym w granicach administracyjnych Barcelony – www.ajuntament.barcelona.cat/centrescivics, www.conventagusti.com – dostęp 13.09.2017.
- ²⁰ Carrer de Tantarantana.
- ²¹ Jak twierdzi prof. M. de Solà-Morales (2011), op. cit.
- ²² Poza, niewielkimi zazwyczaj, osiedłami robotniczymi i tzw. *koloniami* (ibidem), także między innymi samodzielnych dotychczas miasteczek – Gràcia, Sarrià, El Clot, Sants, Sant Andreu czy Sant Martí. Na styku z nimi widoczne są nieregularności ortogonalnej siatki, wynikające z wcześniejszych uwarunkowań. Ponadto Cerdà wprowadził trzy szerokie aleje (Av. Diagonal, Av. Meridiana oraz Av. Parallel) diagonalnie tnące monotony układ, a także kilka innych mniejszych elementów urozmaicających rysunek planu – nie wszystkie zrealizowano, a inne uległy przekształceniom. Por. większość pozycji bibliograficznych odnoszących się do historii rozwoju przestrzennego Barcelony, w tym także pozycje autora.
- ²³ Ibidem, a przede wszystkim pozycja źródłowa: I. Cerdà (1859, reprint – 1991).
- ²⁴ Katalońskiej wersji secesji.
- ²⁵ Opisywana i analizowana w setkach publikacji naukowych i popularnonaukowych – np.: J.A. Ramirez (2000). Budowę rozpoczęto w 1881 roku według projektu arch. Francisco de Paula del Villar y Lozano, który po zaprojektowaniu neogotyckiej krypty wkrótce zrezygnował. Kontynuację prac powierzono w 1883 roku Antonio Gaudiemu, który stworzył wizjonerski projekt monumentalnej świątyni, daleko wyprzedzający możliwości technologiczne epoki. Po jego śmierci w 1926 roku jest on nadal realizowany (z licznymi zmianami – przede wszystkim technologicznymi, ale też w zakresie detalu) pod kierunkiem kolejnych kontynuatorów. Przewiduje się, że monumentalna bryła – nowy symbol Barcelony – zostanie ukończona w trzeciej dekadzie obecnego stulecia. Do roku 2020 zaplanowano ukończenie wszystkich sześciu wież, z których do wybudowania pozostały trzy, w tym najwyższa – centralnie umieszczona wieża Jezusa Chrystusa (172,5 m wysokości). – www.sagradafamilia.org – dostęp 14.09.2017.
- ²⁶ *L'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau* wówczas wybudowany nieco poza miastem, pomiędzy planowaną częścią Eixample i Sant Andreu, u stóp pasma Collserola na północny wschód od centrum Barcelony. Obszar kompleksu wypełnia „superblok” zabudowy po północnej stronie stanowiącej granicę Eixample Carrer de San Antoni Maria Claret o wielkości około 0,5 × 0,5 km, w którym mieści się zarówno omawiana zabytkowa struktura, jak i wciąż działające budynki szpitalne, pochodzące z lat 20., 30. oraz z drugiej połowy XX wieku, a także najnowszy kompleks zrealizowany w pierwszych latach obecnego stulecia. www.santpau.cat – dostęp 13.09.2017.
- ²⁷ Pierwotnie szpital św. Krzyża, którego początki sięgają 1401 roku, znajdował się w historycznym centrum miasta, będąc przez pięć wieków największym z sześciu miejskich szpitali, prowadzonych początkowo przez liczne bractwa i zakony. Jednak pod koniec XIX ze względów sanitarnych podjęto decyzję o przeniesieniu go poza obręb planowanego Eixample, z dala od nadmorskich bagnisk i wąskich uliczek Ciutat Vella. Sponsorem nowego założenia został bankier Pau Gil, na którego cześć do nazwy placówki dodano kolejnego patrona – św. Pawła – www.santpaubarcelona.org – dostęp 28.08.2017.
- ²⁸ Po jego śmierci w 1923 roku pracami projektowymi kierował jego syn – Pere Domenech i Roura. Wśród twórców bogate-

go i oryginalnego wystroju obiektów było wielu czołowych artystów epoki (malarze, rzeźbiarze, autorzy mozaik, kowale) – M. Pla (2008); także: www.santpaubarcelona.org – dostęp 28.08.2017.

²⁹ Oś północ-południe.

³⁰ Prowadzące przez ozdobny budynek bramny poprzeczony niewielkim, ogrodzonym dziedzińcem, obecnie mieszczącym m.in. ogródek kawiarniany.

³¹ Przeznaczonych dla poszczególnych specjalizacji i dedykowanych różnym świętym patronom, a zarazem połączonych podziemnymi tunelami ułatwiającymi transport chorych, a także odrębnymi pawilonami: apteki, kuchni szpitalnych i dawnego klasztoru (na zamknięciu założenia) – www.santpaubarcelona.org – dostęp 28.08.2017.

³² Podobnie jak też inne dzieło Montanera w Barcelonie – Pałacu de Musica Catalana, którego adaptacja została omówiona między innymi w autorskiej publikacji: M. Gyurkovich (2012) op. cit., patrz także: www.unesco.org – dostęp 12.01.2017.

³³ www.santpaubarcelona.org – dostęp 28.08.2017.

³⁴ Opracowywane od 2006 roku i finansowane w części przez założoną do tego celu prywatną fundację – Fundació Privada Hospital de la Santa Creu i Sant Pau (www.fundacioprivada-santpau.cat – dostęp 18.09.2017), jakkolwiek prace budowlane i konserwatorskie udało się przeprowadzić

w głównej mierze dzięki dotacjom europejskim, rządowym, regionalnym i miejskim, a całościowy budżet pierwszego etapu wyniósł 100 mln euro.

³⁵ Obecnie trasa turystyczna prowadzi przez 4 pawilony, wewnętrzny dziedzińiec oraz podziemną sieć korytarzy (stan na wrzesień 2017). Zwrócono szczególną uwagę nawet na energooszczędność i proekologiczny aspekt prac rewaloryzacyjnych – www.santpaubarcelona.org.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Prowadzone były one przez wiele zespołów architektów i konserwatorów sztuki równocześnie, a szczegółowe zestawienie autorów i zakresu robót dla poszczególnych pawilonów dostępne jest na wielokrotnie cytowanej już stronie internetowej – www.santpaubarcelona.org.

³⁸ Patrz: M. Gyurkovich (2017).

³⁹ Licząc od przywołanych już w artykule początków w XV-wiecznej dzielnicy Raval.

⁴⁰ *Centre-de-coneixement* prowadzące działalność naukowo-badawczą skupiające naukowców i instytucje badawcze z różnych dyscyplin, przede wszystkim związanych z naukami medycznymi, zrównoważonym rozwojem i pedagogiką – www.santpaubarcelona.org/ca/centre-de-coneixement – dostęp 18.09.2017.

⁴¹ Czego sztandarowym przykładem jest Koloseum, a także inne zabytki starożytnego Rzymu.

Streszczenie

Zmiany użytkowania przestrzeni miejskich, a zwłaszcza zmiany funkcji obiektów i zespołów zabudowy w miastach historycznych, są nieuchronną konsekwencją postępu. Budynki zabytkowe bardzo często posiadają, poza historyczną, także dużą wartość artystyczną. Czasami przez dziesięciolecia, opuszczone lub wykorzystywane tylko częściowo, nie mogą nadal pełnić swoich pierwotnych funkcji. Wynika to z wielu przyczyn, przede wszystkim ze zmieniających się standardów, a także z odmiennych potrzeb i oczekiwań społecznych. Nie należy zapominać, że działania wojenne, które nie omijały przecież miast europejskich położonych w basenie Morza Śródziemnego w okresie ostatnich dwóch tysiącleci, pozostawiły po sobie uszkodzone fragmenty tkanki architektonicznej. Wykorzystywane niezgodnie z pierwotnym przeznaczeniem lub rozbierane na potrzeby wznoszenia kolejnych obiektów, struktury te niejednokrotnie posiadają wyjątkową wartość architektoniczną. Obecnie adaptowane są coraz częściej do nowych funkcji. Dzięki temu to, co z nich pozostało, może zostać zachowane dla przyszłych epok, zamiast ulegać dalszej degradacji, co jest zgodne z filozofią rozwoju zrównoważonego. Wiele spośród obiektów opuszczonych z różnych przyczyn przez poprzednich użytkowników (przemysł, wojsko, instytucje świeckie i kościelne) wydaje się być szczególnie predestynowanych do adaptacji na potrzeby kultury, co pokazuje szereg realizacji europejskich. W niniejszym artykule przedstawiono kilka przykładów takich realizacji z Barcelony, miasta kręgu kultury śródziemnomorskiej, aspirującego do pozycji „miasta globalnego”.

Abstract

Changes in the way urban spaces are used, particularly changes in functions of urban structures and units in historic cities, constitute an imminent consequence of progress. Historic buildings very often have – besides the historic one – also great artistic value. Sometimes abandoned for decades, or used only partially, they are not able to fulfil their initial functions. This results from many reasons, most of all from changing standards, as well as different social needs and expectations. It should not be forgotten that warfare, which did not omit European cities located in the Mediterranean over the last two thousand years, left damaged fragments of the architectural tissue. Used differently than designed, or disassembled for the purposes of erecting new buildings, these structures frequently have a unique architectural value. Today more and more often they get adapted to new functions. Thanks to this, whatever is left of them, can be maintained for the years to come, instead of being subjected to further degradation, which is consistent with the philosophy of sustainable development. Many structures, abandoned by their previous users (industry, army, secular and church institutions) for different reasons seem to be particularly predestined to be adapted for the purposes of culture, which is demonstrated in a number of European projects. This paper presents several examples of such projects from Barcelona, a city from the circle of the Mediterranean culture, aspiring to the position of a ‘global city’.